

Нада Милошевић-Ђорђевић

СРПСКА НАРОДНА, УСМЕНА ПРОЗА И ЕВРОПА
(Опаске о периоду од краја 18. до почетка 20. века)

Пре него што уопште почнемо да се бавимо овом темом, морамо начинити бар две оградe. Прва је у чињеници да сама тема захтева далеко више простора него што оквир једног реферата то дозвољава. Друга ограда се састоји у томе што је о српској усменој прози писано увек у односу на њену рецепцију у појединим народима, узгредно или наменски, те је веома тешко пружити један синтетички преглед, а не огрешити се о читљаве европске регије зато што нам грађа, из ових или оних разлога, није доступна.

Не улазећи детаљно у духовну атмосферу европских земаља којој је посвећен низ значајних студија, од проучавања класицизма, преко рационализма, Русоовске варијанте предромантизма са култом „природног, осећајног и неисквареног човека”, Хердеровских идеја о „нужности заснивања сваке националне уметничке књижевности на народном пеништву”, не задржавајући се ни на покрету Sturm und Drang, из кога су произашле Гетеове концепције, нити на Гримовом уздизању анонимног ствараоца, најзад ни на руском проучавању националне прошлости у 19. веку, – нагласили бисмо да је наша народна књижевност одговарала „кругу ишчекивања” онога времена.¹

Посебно треба споменути улогу Џејмса Макферсона (James Macpherson) који је већ 1765. године издао дела Осијана, „северног Хомера”, као изворну шкотску епику.² Хердер ју је упоредио са Илијадом и Одисејом. Одушевљење са којим је ова епика примљена, није умањило ни касније сазнање да се радило о мистификацији. Сензибилитет за „народно” стваралаштво био је створен. Стицајем околности, књига Ал-

---

¹ О духу времена, сустицању књижевних праваца в. Dragiša Živković, *Književni periodi i književni pravci*, Сарајево, 1970, одакле је овај кратки осврт и преузет.

² В. Ђузепе Кокјара, *Istorija folkloru u Evropi*, I, 1985, стр. 164–183.

берта Фортиса *Пут по Далмацији* постала је посредно повезана са Макферсоновим делом. „Морлакизам” је постао настављач „осијанизма”. Џон Стјуарт, гроф од Буте (John Stuart Earl of Bute), Шкотланђанин и велики заљубљеник у Макферсона и Осиданове песме, желео је да подржи „књижевну фикцију о Шкотској”, па и тај помало „бизарни укус” предромантизма, зачињен причом о „добром дивљаку” који служи да докаже да најпростији народ у својој невиности и чистоти ствара најбоља дела.³ Зато је финансирао једно од неколико Фортисових путовања у Далмацију, да би се, опет игром случаја, испоставило да је управо поглавље које то путовање описује имало највише успеха у Европи. У њему је Фортис објавио баладу о Хасанагиници (1774), посебно говорио о Морлацима, њиховим црквама грчког и латинског закона, њиховом животу и веровањима, забележивши и неколико предања и прича.

Из овог поглавља ће у Европу потећи два струјања:

- једно, које ће продужити живот мистификацијама, створити појам „морлакизма”, и
- друго, које ће са *Хасанагиницом* и забележеним прозним облицима припремити терен доласку Вука Караџића, заједно са добро познатим околностима, које су се у Европи одигравале у оквиру „круга ишчекивања”.

Прво струјање, у свом упорном трајању, даће плодноне резултате у књижевном стварању широм Европе, и постаће инспирација многим писаним делима у различитим националним срединама, али ће покренути и научни проблем мистификација, „лажног” и „правог” народног песништва.

Овај проблем, као што је познато, представља својствено поље разматрања. У овом тренутку он нас занима само као посебан вид регистравања етнографско-историјских чињеница о нашем постојању које продиру у свет, и које, уз паралелни ток преузимања и превођења аутентичног фолклорног стварања, чини поетско ткиво многих страних дела, или да слободно применимо речи француског путописца Шарла Ириарта (Charle Yriarte), занима нас како попут „земље врата без брава” постајемо преко Илирије и морлакизма свеопшта инспирација романтичарске књижевности.

Хронолошки, систематски редослед француских дела значајних или мање значајних писаца, које је синтетизовао Михаило Павловић, показује да је француска средина (Фортис је на француски преведен 1787),

³ Alberto Fortis, *Put po Dalmaciji*, Zagreb, 1984, str. VII–XXIII, Predgovor: Josip Bratulić.

прва прихватила „приче о народу везаном за природу”. Да споменемо само роман *Морлаци* (*Les Morlaques*) Жистин Вин – књегиње Розенберг Орсини (*Justine Wynne – La Comtesse Rosenberg Orsini*),⁴ Шарла Нодјеа (*Charle Nodier*) чији мотиви из демонолошких предања (вампиризам) остављају огроман утисак, а не мањи ни они о „медвеђем селу” у Поморављу.⁵ Балзак у свом роману *Један улазак у живот* (*Un Début dans la vie*, 1842)⁶ производи свог наратора у унука Црног Ђорђа (Карађорђа), али уноси и низ „источњачких обичаја”, напетих и бизарних као што је бацање у воду неверних жена зашивених у цак – очигледно, с измештене тачке гледишта, користећи историјску чињеницу да су, по султановом наређењу, почетком 19. века (1828) живи хришћански заробљеници бацани зашивени у вреће у воду Босфора, Алфонс Доде (*Alphonse Daudet*) 1879.⁷ даје описе народне ношње Задранки. Константин Амеро (*Constant Améro*)⁸ пише о Србима хајдуцима, о вилама у предању, о побратимству, о злим очима, бици на Трахову, итд. Најчешће се спомињу предања о Марку Краљевићу.

После Наполеонових ратова Илирија и Морлакија постале су веома познате, да би им се преко превода епске поезије и одигравања „српске револуције” – придружила и Србија, а поједини аутентични путописи послужили као изврстан извор информација, које је машта надограђивала.

У својој капиталној докторској дисертацији под насловом *La Guzla* Војислав Јовановић⁹ је закључио да су извори Проспера Меримеа (*Prosper Mérimée*) били не само Фортис и Качић, већ и све што је до тада писано о Морлацима, те је овај популарни француски писац дао неку врсту замишљеног модела примитивног човека из времена пре него што га је цивилизација уштоглила, или како бисмо ми данас рекли: дао је Мери-

⁴ В. Михаило Б. Павловић, *Југословенске теме у Француској прози*, Београд, 1982, посебно стр. 42–43, где Павловић из студије М. Стојковића наводи мотиве предања које је грофица Розенберг искористила о настанку имена Мојанка – од Моја Анка –, о постанку медведа, о змији која ждере сунце, о шпиљи ветрова. (В. од истог аутора *Од Есклавоније ка Југославији*, Сремски Карловци – Нови Сад, 1994.).

⁵ Исто, стр. 44–67, посебно, стр. 64–67. Реч је о Нодјеовој збирци прича *Infetaliana* из 1822.

⁶ Исто, стр. 69–71, и стр. 77.

⁷ Исто, стр. 174–175 (у роману *Les rois en Exil*, 1879).

⁸ Исто, стр. 352–383 (ради се о роману *Militza, histoire d’Hier*, 1894).

⁹ В. V. Yovanovitch, *La „Guzla” de Prosper Mérimée*, Paris, 1911. О анегдоти в. стр. 526.

ме својеврсне инваријанте обичаја и веровања примитивног човека, неисквареног цивилизацијом, задовољи тежњу читалаца за романтичарском прошлошћу, утолио њихову чежњу за удаљеним пределима и путовањима. Као ђак Клода Форијела (Claude Fauriel), млади Мериме је заволео народно песништво, и по Јовановићевим речима, научио да „открива крикове природе често дивље и необичне, али и величанствене”. Меримеово дело се заснива у многоме на прози, фантастично се прихвата као реално, и то „пикторескно” реално, што почиње да буде ознака новог доба, те и преводиоци српске народне поезије, као што је Џон Бауринг (John Bowring), траже од Проспера Меримеа да им открије своје усмене изворе.¹⁰

Притом је, мора се признати, веома тешко раздвојити она писана дела чије је моделовање вишестепено у односу на оригинал, од дела која преузимају непосредне податке из усмене културе, или вербалне усмене конструкције.

Фортис је и сам, потпуно преузевши тон демонолошког предања и позивајући се на сведоке и на очевице овако „забележио” случај момка коме су вештице извадиле срце:

„Знам једног младића коме су на спавању двије вјештице ишчупале срце желећи га испећи и појести. Тај јадник није ни примјетио свој губитак, што је посве природно, јер је био утонуо у дубок сан, али када се пробудио почео се јадати, осјећајући да му је празно мјесто, гдје је срце...”¹¹ (Курзив – Н. М. Ђ.). Сведок је фратар који спава у истој соби. Тек када су се вештице намазале „неком машћу из лончића” и одлетеле, фратар, већ „уречен”, даје, младићу испечено срце да га поједе. Може се само претпоставити са каквим је уживањем Шарл Нодје касније искористио ову причу, која се, иначе, појављује и данас у великом броју варијаната.

Да споменемо и подругачицу о лопову који украде сиромашном сељаку тек купљени котао, стави га себи на главу, стане пред сиромашка и каже му да је котао требало чувати овако како он то чини.¹² Овај Вргорчанин о коме је реч, само је један из породице домишљана светске, индоевропске, словенске и српске културе.

Фортис бележи и да Морлаци грчког обреда хрле у манастир св. Архангела на Крки, где је, по калуђерском предању, литургију служио још св. Павле.¹³

¹⁰ Проспер Мериме, *Гусле или избор илирских песама*, Предговор, преводи и коментари: Михаило Павловић, Београд, 1991, стр. 27.

¹¹ А. Fortis, *Nav. delo*, стр. 44.

¹² *Исто*, стр. 36.

¹³ *Исто*, стр. 77.

Следећи Томазеов и Мацинијев пример, италијански писци су током 19. столећа црпели инспирацију из српске народне традиције.¹⁴ То готово органско прихватање српског усменог стварања проистекло је, по тумачењу Никше Стипчевића, из самих тежњи италијанске културе и њених духовних видокруга. Занимљиво је, такође, нагласити да је Фортисово дело као извор те врсте инспирације у почетку остало по страни у италијанској средини. Превасходно заинтересовани за усмену поезију, италијански писци, ипак, попут Дал Онгара,¹⁵ пишу етнолошко-антропогеографске, историјске приче у којима списи обичаја, истраживање веровања, нису само обични подаци, већ се налазе у „функцији основне фабуне”, прилагођене напетим, мелодраматичним обртима својственим морлачкој књижевности.

После појаве *Рјечника* и збирки приповедака Вука Караџића, уз опстајање, али и јењавање морлачке књижевности, у европски културни видокруг у деветнаестом веку улази превасходно аутентично усмено прозно стваралаштво Срба, транспонујући се у све писане књижевне облике.

Л. А. Франкл, по Зорану Константиновићу, „једна од најмаркантнијих фигура бечког бидермајера”, узима 1833. из Вуковог *Рјечника* мотив о настанку Тројановог града на Церу и обрађује га у виду романсе.¹⁶

Клима за прихватање српске народне прозе је изузетно повољна. Веома сложена, ова рецепција, која, поред Вукових, обухвата и нека новија издања усмене прозне књижевности, протеже се и у прву половину двадесетог века и појављује се у неколико видова.

Први је свакако превођење, и то пре свега на немачки језик, дословно или уз прераду која одговара сензибилитету епохе;

Други вид је својеврсни подстрек за сакупљачки рад код других народа;

Трећи представља коришћење српске усмене грађе као предмета истраживања и њене употребе као потврде теорија о настанку приповедака и њиховог распрострањања;

Четврти вид је постављање српске усмене прозе у оквиру компаративних истраживања, њихово укључивање у систем европских сижејно-тематских паралела.

---

¹⁴ Никша Стипчевић, *Поглед на преводе српскохрватског усменог песништва у Италији*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XXIII/3, 1975, стр. 448–457.

¹⁵ О томе опширно у рукопису Персиде Лазаревић *Дал Онгаро и српска народна поезија*, прихваћеном за штампу у САНУ.

¹⁶ Зоран Константиновић, *Вук и Аустрија*, Зборник Матице српске за књижевност и језик XXXV, 1, 1987, 45–54.

У својој докторској дисертацији¹⁷ Миљан Мојашевић није само дао преглед и анализу ових превода, него је обухватио и све оно што је у Европи претходило рецепцији српске усмене прозе. Новије податке додао је, у свом издању Вукових приповедака, Мирослав Пантић.¹⁸

О превођењу српске усмене прозе у Европи писано је, иначе, узгред уз студије и чланке о народној поезији, која јесте била жила куцавица народног духа.

За преводе приповедака заслужна је Немачка, пре свега браћа Грим. Не треба понављати свима познату улогу коју је одиграо Копитар, па и Добровски и Шафарик, нити чињенице које је Милан Мојашевић минуциозно откривао од првог превода *Међедовића* Јулијуса Шоткија (Julius Schotki) 1817. и *Ђосе и детета*, преко предговора Ј. Грима и разговора са Талфј о преводу Вукових приповедака, до Мининог превода који Грим хвали, јер се Мина „држи оригинала”.¹⁹

Преводи Јохана Непомука Фогела (1837), славонских приповедака, међу којима се неке варијанте поклапају са Вуковим, помажу продору српске народне прозе у Европу,²⁰ већ и због саме велике популарности славног аустријског песника (који је писао и баладе под утицајем српске народне поезије), али исто тако и због интересовања за Србе „у почетној фази аустријске компаратистике”, када се покреће, по З. Контантинвићу заједничко компаративно приказивање свих књижевности народа који су живели под аустроугарском монархијом.²¹

Знатно каснији преводи/прераде „босанских приповедака”, са потенцираним оријенталним елементима, Милене Прајндлсбергер (Preindlsberger) Мразовић (1905) имају успеха код немачке публике, која још увек није изгубила укус за бизарно.²²

Три велика тома јужнословенских приповедака и предања (1883, 1884. и 1914),²³ „Библиотека изабраних српских узор дела” (1903), го-

¹⁷ М. Мојашевић, *Српске народне приповетке у немачким преводима од Грима и Вука до Лескина (1815–1915)*, Београд, 1950, 173 стр.

¹⁸ Вук Стеф. Карацић, *Српске народне приповијетке*, Сабрана дела Вука Карацића, књига III, Просвета, Београд 1864–1964; 1787–1987 (Поговор и напомене М. Пантића стр. 354–651).

¹⁹ М. Мојашевић, *Нав. дело*, стр. 20–57.

²⁰ *Исто*, стр. 59–72.

²¹ Z. Konstantinović, *Interesovanje za Srbe u početnoj fazi austrijske komparatistike*, Polazišta, Novi Sad, 2000, стр. 26–32.

²² Миљан Мојашевић, *Нав. дело*, стр. 110–114.

²³ Friedrich Krauss, *Sagen und Märchen der Südslaven I, II*, Leipzig, 1883, 1884. – Isti, *Volksglauhe und religiöser Brauch der Südslaven*, Münster, 1890. – Isti, *Tausend Sagen und Märchen der Südslaven*, Leipzig, 1914. Anthropophitea 1/1904.

дишњак Anthropophitea са својим голицавим причама Фридриха Крауса (Friedrich Krauss), одиграли су, колико позитивну, толико и негативну улогу у односу Европе према Србима. Као етнолог и социолог, зависно од времена „сакупљања”, Краус се мање труди да пружи уживање у уметности речи српске приче, а много више, са одређеним тенденцијама, да прикаже примитивну страну обичаја и веровања. Његове веома интелигентно преузете и прерађене народне приповетке, (у чију аутентичност сумња још Ватрослав Јагић, а о преводима на немачки опширно пише Миљан Мојашевић), као и предања (Sagen), у којима се истиче „веродостојност” приповедања, осигуравају му место у фолклористици, али и покрећу питање употребе етнографске грађе у политичке сврхе. Његова рукописна заоставштина која се налази у Универзитетској библиотеци у Лос Анђелесу јасно показује промене у његовим опредељењима.

Редослед превода српских народних приповедака на друге језике почевши од словенских, углавном је обрађен. Не треба пренебрегнути ни путописе у којима су се нашли преводи појединих казивања, посебно предања (да споменемо само Гиљфердинга),²⁴ као што треба дати значајно место појединим страним часописима који су доносили преводе, па чак и целе збирке прича. Најистакнутији је свакако Archiv für Slavische Philologie.²⁵ Антропогеографска студија Јована Цвијића – *Балканско полуострво*,²⁶ објављена прво на француском језику почетком двадесетог века инспирисала је Герхарда Геземана (Gerhard Gesemann). У својој побуди против термина „безисторијско време Балкана” (= турско време), Геземан испољава дирљиву љубав према остацима херојског доба, али даје и изврсне преводе кратке приче, пре свега ратничко-патријархалне анегдоте, уз психолошка и социолошка разматрања и анализе врста усмене прозе и њене варијантности (1928, 1943).²⁷

²⁴ А. Гиљфердинг, *Путовање по Босни, Херцеговини и Старој Србији*, Сарајево, 1970 (Прво издање на руском у Санкт Петербургу, 1859).

²⁵ Archiv für Slavische Philologie, Berlin 1876/I–1929/XLII. Оснивач и уредник Ватрослав Јелић до 1923. Од тада Е. Бернекер (E. Berneker). Објављује расправе о појединим појмовима и личностима, о врстама, о преводима збирки. Ту су и критички прикази готово свих студија из фолклора онога времена.

²⁶ Yovan Cvijitch, *La Peninsule Balkanique – Géographie Humaine*, Paris, 1918. (Превод на српски: Јован Цвијић, *Балканско полуострво*, Београд, 1966).

²⁷ Gerhard Gesemann, *Volkscharakterologie der Serbokroaten*, Jahrh. d. Charakterologie, V, 1928 (сепарат); *Helden, Hirten und Hajduken, Montenegrinischen Volks-erzählungen*, München, 1935; – *Heroischen Lebensformen*, 1943 (Превод на српски 1968); – *Sociologische und psychologische Zusammenhänge in der Sagenforschung*, Zeitschrift für Volkerpsychologie und Sociologie, IV, 1928.

Цела плејада научника која се бавила Вуком истицала је да је Вук покренуо сакупљачки рад и изучавање фолклористике међу другим словенским народима. М. К. Азадовски, на пример, помиње Чехе и Словаке, па и саме Русе којима Вукове збирке служе као образац.²⁸

Већ је наглашено да је Вук својим радом на прикупљању народних приповедака одговарао европској концепцији о фолклору, оличеној у браћи Грим.²⁹ Није случајно што Ј. Грим хвали „простоту и природност српских приповедака”, њихову „наивност”, нити што В. Грим уздиже „оригиналност бајки” и безазлено наслађивање поезијом српских прича о животињама.³⁰ То приповедно стварање „неискварених патријархалних сељака” – омогућује им, према Јакову Гриму, понирања у *саму историју песничтва*.³¹ Отуд и стално присуство српског материјала у конциповању митолошке теорије или теорије о индоевропском пореклу приповедака, којом почиње научно проучавање народних прича. Већ у трећој свесци другог издања немачких *Дечјих и домаћих бајки*, 1822. године појављују се паралеле српских и немачких бајки, да би се у трећем издању те паралеле прошириле грађом из превода Вукове кћери Мине.³² Заједно са трагањем за митским изворима, шире се упоредна истраживања, национално се прожима са интернационалним. Посебну улогу почињу играти и средњовековни мотиви. *Kleinere Schriften* Ј. Грима,³³ представљају не само својеврсни каталог материјала, него и енциклопедију идеја у којој, опет, важну улогу игра српска грађа. Даљим радом на приповеткама Јоханеса Болтеа и Јиржи Поливке,³⁴ допуњују се оваква истраживања. Колика је заинтересованост Болтеова за српске народне приче, открива и веома занимљива преписка између њега и Валтазара Богишића.³⁵

²⁸ М. К. Азадовский, *История русской фольклористики*, I, 1958, 316.

²⁹ Поред поменуте дисертације М. Мојашевића, в. и његову књигу *Јакоб Грим и српска народна књижевност. Поетолошке основе*, САНУ, Посебна издања, књ. DLIII, Одељење језика и књижевности, књ. 34, Београд, 1983.

³⁰ М. Мојашевић, *Српска народна приповетка...*, стр. 35, 44, 84–91.

³¹ *Исто*, стр. 82.

³² *Исто*, стр. 76–80.

³³ Jakob Grimm, *Kleinere Schriften*, 1–5, hrsg. v. Müllechoff, 1864–1871; 6–8 hrsg. v. E. Ippel, 1882–1890.

³⁴ Johannes Bolte – Georg Polivka, *Anmerkungen zu der Kinder – u. Hausmärchen der Bruder Grimm*, I–V, 1913–1932. В. и компаративне студије Ј. Поливке у ZNŽO, 1903, VIII; 1907, XII. и у Archiv für Slavische Philologie, 1905, XXVII, св. 4; 1907, XXIX, св. 2–3; 1916, XXXVI, св. 3–4.

³⁵ В. Нада Милошевић-Ђорђевић, „Поетичка периода” Валтазара Богишића, Даница, 1999, стр. 241 (напомена бр. 10).

А. Н. Афанасјев³⁶ порекло мита види у раскидању првобитног односа између речи и заборављања њиховог првобитног смисла, и пратећи улогу коју почињу играти „метафоричка прилагођавања”, сагледава настанак фантастичне приче. У том сагледавању, митски елементи српских бајки, веровања и предања о демонским бићима у многоне служе као потпора индоевропској теорији о пореклу мотива. У обликовању ритуалне и астралне митологије, место налазе крилати коњи српских бајки, али и Огњена Марија и свети Илија усмених предања.

Са Бенфајевом (Т. Benfey) миграционом теоријом (1859),³⁷ која учрпала путеве ширења приповедака из њихове индијске „колевке” ка западу – преко Византије, Италије и Шпаније, а као преносиоце посебно спомиње „словенске земље” (задржава се, на пример, на мотиву „змије младожење”), наша територија добија велики значај. Ватрослав Јагић, прилагођавајући Бенфајеве поставке, уводи у свој *Archiv für Slavische Philologie* не само српску грађу, него и расправе о њој.

Поред паралелних истраживања усмених мотива, истиче се и посредништво писане књижевности. Да наведемо само расправу Александра Веселовског о Соломуну и Китовразу,³⁸ која је за нас значајна управо због путева којима, око једанаестог века, ова повест стиже из Византије, да би се у шеснаестом и седамнаестом веку нашла међу Русима.

Свеопшта заинтересованост за односе апокрифних казивања и усмене прозне традиције захтева посебно проучавање.

Постављање српске усмене прозе у оквире компаративних истраживања, и њено укључивање у систем европских сужејно-тематских паралела, заправо је само продужетак претходних захватања њене грађе, али на нивоу сувремених компаративних анализа. Појавиле су се стране збирке приповедака са критичким напоменама. Рајнхолд Келер³⁹ „један од најбољих познавалаца популарне књижевности свију народа”⁴⁰ обухватио је и наше. Огромна количина сакупљеног наративног материја-

³⁶ А. Н. Афанасьев, *Поэтические воззрения славян на природу*, Москва, 1865–1869, II, стр. 621–625 (в. и целу књигу).

³⁷ Theodor Benfey, *Pantschatantra, Fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählungen*, Leipzig, 1859.

³⁸ А. Н. Веселовский, *Славянскія сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ и западнѣя легенды о Морольфѣ и Мерлинѣ*, Спб., 1921 (Собр. соч., VIII).

³⁹ R. Köhler, *Aus dem südslavischen Marchenschatz*, *Archiv für slavische Philologie* I, 1875/76; II, 1876/77; V, 1880/81. – *Mithologische Skizzen*, *Archiv*, IV, 1879/80, 412–427; 1880/81, 1–14, 166–167. – *Aufsätze über Märchen und Volkslieder*, Berlin, 1894. В. *Kleinere Schriften*, I–III, Veimar, 1898–1900.

⁴⁰ В. Павле Поповић, *Народна књижевност*, Београд, 2000, стр. 15.

ла проузроковала је потрагу за такозваном изворном варијантом. Тако се фолклористичка наука краја деветнаестог и почетка двадесетог века бави генетичким језгром појединих сижеа, при чему се често српске варијанте стављају у први план (да поменемо, само примера ради, оне о неверној мајци – Јан Махал,⁴¹ о браћи и сестри – И. Созонович,⁴² о змији младожењи – Камила Луцерна⁴³).

Финска школа,⁴⁴ или историјско-географски метод на челу са Карлом Кроном (Karl Krohn) и Анти Арнеом (Antti Aarne) почетком двадесетог века, поређењем свих варијаната једног приповедног сижеа, истраживањем путева његовог распрострањања, утврђивањем историјске слојевитости грађе покушава да одреди првобитни облик, архетип сваке поједине приповетке. Иако у томе није у потпуности успела, Финска школа је подстакла израду низа значајних монографија о појединим типовима приповедака. Једна од тих монографија, у чувеној финској серији F. F. Communication, посвећена је 1924. године легендарној причи о великом грешнику. У овој сјајној компаративној студији Н. Андрејева,⁴⁵ која обухвата усмене варијанте свих европских, и добрим делом азијских народа, али и старе рукописе, испливала је српска прича. Разбојник који је убио 99 људи узалуд испашта грехе, али постаје светац онога тренутка када убије и стотог човека, само зато што је тај стоти човек пошао да скуди девојку пред удајом. Снага патријархалне заједнице у којој девојка представља најдрагоценије, најзаштићеније биће, чија клетва чини да грешника између и земља и вода – припада најстаријим слојевима људског друштва.

Данас је јасно да је архетип приче, њену првобитну форму немогуће пронаћи. Трагање за њом открива, међутим, драгоцене културне наслаге и специфичности појединих средина.

Већина истраживача сматра да је са романтизмом нестало или бар умногоме опало европско интересовање за српску усмену прозу. Чини се, пре за епску и лирску поезију. Интересовање за прозу добило је само друге видове.

⁴¹ Jan Máchal, *O bohatýrském epose slovanskem*, I, Praha, 1894, 64–67.

⁴² И. Созоновичъ, *Пѣсни и сказки о женихѣ, мертвецѣ, или братѣ, мертвецѣ* Варшавскія Универз. Извест., 1890, I–III, 7–80.

⁴³ Camilla Lucerna, „Die Riza Riba”, *Balladen der Unbekanten*, Zagreb, 1943.

⁴⁴ Antti Aarne, *Verzeichnis der Märchen Typen*, F. F. Communications N, 3, Helsinki, 1910.

⁴⁵ N. P. Andrejev, *Die Legende von der zwei Erzandern*, F. F. Communication, N, 54, Helsinki, 1924.